

66 | 1 (2026)

# PRISPEVKI

ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

1



INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

INŠTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

---

PRISPEVKI  
ZA NOVEJŠO  
ZGODOVINO

---

---

**Prispevki za novejšo zgodovino**  
**Contributions to the Contemporary History**  
**Contributions a l'histoire contemporaine**  
**Beiträge zur Zeitgeschichte**

UDC/UDK 94(497.4) "18/19 "  
ISSN 0353-0329 (tiskana izdaja)  
2463-7807 (spletna izdaja); <https://ojs.inz.si/pnz>  
DOI <https://doi.org/10.51663/pnz.66.1>

---

*Uredniški odbor/Editorial board:* dr. Jure Gašparič (glavni urednik/editor-in-chief),  
dr. Mojca Šorn (namestnica glavnega urednika), dr. Andrej Pančur, dr. Marko Zajc,  
dr. Filip Čuček, dr. Marta Rendla, dr. Jurij Hadalin, dr. Agustin Cosovschi, dr. Ivan Sablin,  
dr. Martin Moll, dr. Adéla Gjuričová, dr. Andreas Schulz, dr. Sabine Rutar, dr. Neja Blaj  
Hribar, Mihael Ojsteršek

*Lektura/Reading:* dr. Andreja Jezernik (slov.), Studio S.U.R (ang.)

*Prevodi/Translations:* Studio S.U.R

*Izdajatelj/Published by:* Inštitut za novejšo zgodovino/Institute of Contemporary History,  
Privoz 11, SI-1000 Ljubljana, tel. (386) 01 200 31 20, fax (386) 01 200 31 60,  
e-mail: [jure.gasparic@inz.si](mailto:jure.gasparic@inz.si)

*Sofinancer/Financially supported by:* Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko  
dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research and Innovation Agency

*Računalniški prelom/Typesetting:* Studio Aleja d.o.o.

*Tisk/Printed by:* Medium d.o.o.

*Cena/Price:* 15,00 EUR

*Zamenjave/Exchange:* Inštitut za novejšo zgodovino/Institute of Contemporary History,  
Privoz 11, SI-1000 Ljubljana

*Prispevki za novejšo zgodovino so indeksirani v/are indexed in:* Scopus, ERIH Plus, Historical  
Abstract, ABC-CLIO, PubMed, CEEOL, Ulrich's Periodicals Directory, EBSCOhost

*Številka vpisa v razvid medijev:* 720

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji/ The publisher assumes no  
responsibility for statements made by authors

*Fotografija na naslovnici:*

Telovadišče Ljubljanskega Sokola III za Bežigradom, prva polovica tridesetih let

Vir: FŠ 1328, avtor neznan, hrani Muzej športa

---

## Vsebina

### Razprave – Articles

- Nataša Henig Mišičič**, Rural Financial Networks: A Comparative Study of the Province of Carniola, Lower Styria, and Bács-Bodrog County before 1918 / Ruralna finančna omrežja: primerjalna študija dežele Kranjske, Spodnje Štajerske in Bačko-Bodroške županije pred letom 1918 ..... 10
- Ivan Smiljanić**, National Pride and Economic Prejudice: Some Effects of Economic Nationalism in Slovenian Rural Areas in Austria-Hungary / Narodna prevzetnost in gospodarska pristranost: nekaj učinkov ekonomskega nacionalizma v slovenskem ruralnem okolju pod Avstro-Ogrsko..... 30
- Petra Kavrečič Božeglav**, Women's Branches of the Sts Cyril and Methodius Society as Agents of Social and Economic Development in Border Regions: An Introduction / Ženske podružnice družbe sv. Cirila in Metoda kot akterke socialnega in gospodarskega razvoja v obmejnem prostoru: uvodna razprava ..... 53
- Uroš Šešum, Miroslav Radivojević**, Economic Measures in the Activities of the Serbian Chetnik Organisation in the Kosovo and Bitola Vilayets, 1904–1908: A Case Study / Ekonomski ukrepi v delovanju Srbske četniške organizacije v kosovskem in bitolskem vilajetu 1904–1908: študija primera ..... 72
- Vito Saracino**, The Criticism of Liberalism in *La Civiltà Cattolica*, 1860–1880: Reflection and Perspectives / Kritika liberalizma v reviji *La Civiltà Cattolica*, 1860–1880: razmišljanja in pogledi..... 96
- Marija Mojca Peternel**, Turistično društvo prijateljev prirode (*Touristenverein 'Die Naturfreunde'*) na Slovenskem / The "Friends of Nature" Tourist Society (*Touristenverein "Die Naturfreunde"*) in the Slovenian Territory ..... 120
- Aleksej Kalc, Martina Bofulin**, Krošnjarjenje v avstrijskih deželah: primer kitajskih krošnjarjev na začetku 20. stoletja / Peddling in the Austrian Crown Lands: The Case of Chinese Peddlers at the Beginning of the 20th Century ..... 139
- Tomaž Pavlin**, Začetki odbojke in vloga Sokola v razvoju odbojke na Slovenskem / The Origins of Volleyball and the Role of the Sokol Gymnastic Society in Its Development in Slovenia ..... 158

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Tereza Prešeren</b> , Tiskani mediji in navodila za kuhanje: primer obdobja med svetovnjima vojnama na Slovenskem / Printed Media and Cooking Instructions: The Case of the Interwar Period in Slovenia.....                                                                                           | 180 |
| <b>Mojca Šorn</b> , Otroške in mladinske kolonije na Slovenskem v prvih letih po drugi svetovni vojni / Children's and Youth Holiday Camps in Slovenia in the Early Years Following World War II.....                                                                                                     | 202 |
| <b>Lev Centrih</b> , Remigracije in dozorevanje krize socializma v Sloveniji na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta leta: primer vračanja pomurskih delavcev / Remigration and the Maturing Crisis of Socialism in Slovenia from the 1970s to the 1980s: The Case of Returning Workers from Pomurje..... | 218 |
| <b>Mateja Jeraj</b> , Razmišljanje ob knjigi <i>Samomor med simptomom in metaforo</i> / Reflections on the Book <i>Samomor med simptomom in metaforo</i> .....                                                                                                                                            | 241 |

---

## Jubileji – Jubilees

---

|                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------|-----|
| Dr. Anka Vidovič Miklavčič – devetdesetletnica<br>(Jurij Perovšek)..... | 263 |
| Peter Vodopivec – osemdesetletnik<br>(Žarko Lazarević).....             | 265 |

---

## Ocene in poročila – Reviews and Reports

---

|                                                                                                                                  |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Nataša Henig Mišičič, Carniolan Saving Bank:<br>Shaping Financial Landscape in Slovenian Territory<br>(Aleksander Lorenčič)..... | 267 |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

1.01

DOI: <https://doi.org/10.51663/pnz.66.1.10>

Mojca Šorn\*

# Otroške in mladinske kolonije na Slovenskem v prvih letih po drugi svetovni vojni

## IZVLEČEK

*Avtorica v prispevku predstavi otroške in mladinske kolonije na Slovenskem v letih po drugi svetovni vojni v teoriji in praksi. Študija jasno prikaže njihove cilje, ki so bili usmerjeni tako v telesno kot duševno krepitev otrok, pri čemer izriše aktualne vzgojne elemente in metode. Ti so poudarjali nove vrednote, postulirane po končani drugi svetovni vojni. Od kolonij se je pričakovalo oblikovanje vsestransko razgledanega in telesno odpornega človeka novega duha, prežetega z novim patriotizmom in socializmom. Kljub pomanjkljivostim, s katerimi so se srečevali organizatorji kolonij, so te nedvomno prispevale k izboljšanju telesnega razvoja in splošnega počutja otrok ter so predstavljale pomemben element povojne socialne in zdravstvene politike na Slovenskem.*

*Ključne besede: otroške in mladinske kolonije, Slovenija, 1945–1950*

## ABSTRACT

### CHILDREN'S AND YOUTH HOLIDAY CAMPS IN SLOVENIA IN THE EARLY YEARS FOLLOWING WORLD WAR II

*In this contribution, the author explores the theory and practice of children's and youth holiday camps (known as "colonies") in Slovenia during the early years after World War II. The study explores the aims of these communities, centred on improving children's physical and psychological health, and outlines the educational elements and methods employed at*

\* Dr., znanstvena sodelavka, Inštitut za novejšo zgodovino, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana, [mojca.sorn@inz.si](mailto:mojca.sorn@inz.si);  
ORCID: 0000-0002-4457-1118

*the time. The latter emphasised the new values articulated after World War II. The aim of the holiday camps was to promote comprehensive knowledge and physical resilience, and to cultivate a new spirit among youth, infused with patriotism and socialism. Despite the shortcomings faced by their organisers, these "colonies" undoubtedly contributed to improving children's physical development and overall well-being, serving as a significant element of post-war social and health policies in Slovenia.*

*Keywords: children's and youth holiday camps, Slovenia, 1945–1950*

---

## Uvod

---

Mladinsko skrbstvo, ki v Avstriji ni bilo vključeno v javni sektor – z oskrbo otrok in mladostnikov so se ukvarjale humanitarne in dobrodelne organizacije, ki so bile deležne podpore države, dežele, občin in zasebnikov –, je po prvi svetovni vojni postalo del javnega socialnega skrbstva.<sup>1</sup> Ena od njegovih dejavnosti se je, čeprav je bila zakonodajno utemeljena leta 1930 z zakonom o zdravstveni zaščiti učencev,<sup>2</sup> že od sredine dvajsetih let 20. stoletja usmerjala v organizacijo in izpeljavo počitniških kolonij za bolehne otroke in otroke iz socialno slabše stoječih družin. Slovenija je tako v obdobju med svetovnjima vojnama razpolagala s kolonijami v obmorskem in gorskem podnebjju. Število počitniških kapacitet se je večalo iz leta v leto, vsako leto se je povečevalo tudi število učenk in učencev, ki so bili poslani v počitniške kolonije. Leta 1936 so higijenske ustanove v okrevališča poslale skoraj tisoč otrok, tisoč otrok pa so istega leta v kolonije poslale druge ustanove. Čeprav številka ni zanemarljiva, je glede na to, da je bilo tega leta v Sloveniji 204.978 učencev, število tistih, ki so doživeli izkušnjo okrevališča oziroma kolonije, pomenilo le en odstotek.<sup>3</sup>

---

1 Anton Breclj, »Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva,« v: Josip Mal, ur., *Slovenci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine* (Ljubljana: Leonova družba, 1928), 456. Amalija Šimec, »Socialno-medicinska zaščita šolske mladine,« v: Ivo Pirc, ur., *Zdravje v Sloveniji. II. knjiga. Zdravstvene prilike in delo higijenskih ustanov v Sloveniji 1922–1936. Spomenica ob petnajstletnici Higijenskega zavoda v Ljubljani* (Ljubljana: Higijenski zavod, 1938), 47–50. Ljiljana Stankov, »Jugoslovenska unia za zaščito dece (1933–1941),« v: Aida Škoro Babić et al., ur., *Zgodovina otroštva* (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012) 278–89.

2 »Zakon o zdravstveni zaščiti učencev,« *Službeni list kraljevske banske uprave*, 30. 10. 1930, 513.

3 Ivo Pirc, »Razvoj in delo higijenske organizacije v Sloveniji,« v: *Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije* (Ljubljana: Jubilej, 1939), 516. Članek »Občini zbor društva za otroško varstvo in mladinsko skrb,« *Slovenec*, 13. 5. 1919, 3, 4, razkriva povojne aktivnosti, povezane z mladinskim skrbstvom in počitniškimi kolonijami. Gl. npr. tudi »K ustanovnem zborovanju Društva za čuvanje narodnega zdravja v Sloveniji,« *Slovenski narod*, 27. 1. 1920, 3, 4. Mojca Šorn, »Izgradnja sistema socialnega skrbstva v Ljubljani po prvi svetovni vojni s poudarkom na delu socialnopolitičnega odseka in socialnopolitičnega urada,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 63, št. 3 (2023): 31–47.

## Kolonije v letih po drugi svetovni vojni

Po osvoboditvi sta nova država in družba precej pozornosti namenili socialni zaščiti<sup>4</sup> in skrbi za izboljšanje ljudskega zdravja.<sup>5</sup> Izdelan je bil sistem ukrepov, ki je bil namenjen otrokom in mladini.<sup>6</sup> Člen 37 *Ustave LRS* je izrecno določal, da jim mora država posvečati posebno pozornost in »varovati« njihovo vzgojo.<sup>7</sup> Otrok v novi Jugoslaviji je namreč pomenil največjo vrednost, »iz katere rastejo bodoče petletke, bodoči socialistični graditelji še večjih in pomembnejših stvaritev[,] kot so današnje. Zato na otroka ne pozabi ljudska oblast tudi v času velikih počitnic. Zanj organizira vzgojno bogata in za zdravstveno okrepitev koristna letovanja.«<sup>8</sup>

Sistem ukrepov za oskrbo otrok in mladostnikov je poleg domske poznal tudi izvendomsko zaščito, ki je po večini obsegala mesečne podpore v denarju in materialu ter skrbništvo.<sup>9</sup> Ker je bilo zdravstveno stanje otrok in mladine zaradi »nezadostne prehrane in čezmerne živčne obremenitve za časa okupacije« slabo, kar se je nanašalo tako na telesni razvoj kot na živčni ustroj, so strokovnjaki svetovali, da je treba nujno krepiti ustrezno institucijo v ugodnem podnebnju.<sup>10</sup> V kategorijo polzaprete zaščite otrok in mladine je bila tako poleg šolskih in dijaških kuhinj vključena tudi organizacija počitniških kolonij. Oblasti so želele, da se v kolonijah zdravstveno ogroženi otroci in mladina krepijo, telesno zdravi utrjujejo, vsi skupaj pa odraščajo v duhu novih vrednot,<sup>11</sup> »v duhu narodne osvobodilne borbe«. Kolonije so postale del sistema, ki je stremel k »novi in uspešni obliki vzgoje k socializmu, vzgoje človeka novega duha, ki je vsestransko razgledan in telesno odporen, ki je kulturn in prežet z novim patriotizmom«.<sup>12</sup>

4 Mojca Šorn, »Sistem socialnega skrbstva v Sloveniji s poudarkom na Ljubljani neposredno po drugi svetovni vojni«, *Kronika* 73, št. 2 (2015): 425–38.

5 *Ustava Ljudske republike Slovenije*, [s.l. : s.n., s.d.], 20.

6 Gl. tudi Mateja Jeraj, »Otroci socializma (Skrb za otroke v Sloveniji po drugi svetovni vojni)«, v: *Zgodovina otroštva = History of childhood* (Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012), 624–38.

7 *Ibidem*, 21.

8 SI AS 231, t. e. 158, 1950, 2601-3200, št. 2909/3-50, Navodila za vzgojno delo v počit. letovanjih, Za veselo in koristno življenje naših pionirjev v počitniških dneh. Gl. tudi *Vesela in zdrave počitnice* (Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, 1976), 13.

9 Šorn, »Sistem socialnega skrbstva v Sloveniji.«

10 SI ZAL LJU 479, t. e. 48, a. e. S-1771-46, Počitniške kolonije, Potrdilo o zdravstvenem stanju naše mladine, 23. 5. 1946. SI ZAL LJU 479, t. e. 48, a. e. S-1771-46, Počitniške kolonije, Potrdilo o zdravstvenem stanju naše mladine, 23. 5. 1946.

11 SI AS 231, t. e. 78, Pravilnik o mladinskih okrevališčih.

Pri izboru otrok so od leta 1950 posvečali večjo pozornost tudi otrokom pod skrbništvom. Izbor se je vršil po naslednjih prioritetah: zdravstveno šibki; socialno šibki; otroci, ki so v skrbništvu (pri družinah ali v domovih); otroci borcev; otroci zaposlenih staršev, predvsem tistih, »ki dajo čim več za izgradnjo socializma.« – SI AS 231, t. e. 175, 1950, 3728-4300, Sklepi koordinacijskega sestanka za organizacijo počitniških letovanj v letu 1950.

12 SI AS 231, t. e. 93 (1948), 5860/1-48, Navodila za vzgojno delo v počitniških domovih, 10. 6. 1948.

## Centralni, okrajni in mestni oziroma krajevni odbori za počitniške kolonije in letovanja

---

Povojna Slovenija je poznala štiri vrste počitniških kolonij: za šolsko in dijaško mladino ter vajeniško in kmečko mladino so organizirali zdravstvene počitniške kolonije, letovanja, delovna taborjenja in študijske ekskurzije.<sup>13</sup> Pri Ministrstvu za socialno skrbstvo Ljudske republike Slovenije (LRS), v okvir katerega so sprva spadala mladinska okrevališča, ki pa so kmalu prešla pod okrilje Ministrstva za prosveto LRS,<sup>14</sup> je bil osnovan (centralni) odbor za počitniške kolonije, letovanja in delovna taborjenja, ki so ga sestavljali zastopniki ministrstva za socialno skrbstvo, ministrstva za ljudsko zdravje, ministrstva za prosveto, ministrstva za delo in ministrstva za preskrbo, hkrati pa tudi predstavniki glavnih odborov množičnih organizacij in sindikatov. Ta medministrska komisija je odločala o organizaciji, vodstvu, vzgojnem delu in administrativno-ekonomskem ter finančnem poslovanju počitniških kolonij.<sup>15</sup>

Odboru za počitniške kolonije, letovanja in delovna taborjenja pri Ministrstvu za socialno skrbstvo so bili podrejeni okrajni ljudski odbori, ki so jih sestavljali okrajni mladinski in prosvetni referenti, okrajni referenti za preskrbo in delo, okrajni zdravniki, okrajni sekretarji Zveze mladine Slovenije (ZMS) ter zastopniki množičnih organizacij (Antifašistične fronte žena (AFŽ), Rdečega križa (RK) in sindikatov). Okrajni odbori, ki so imeli pristojnosti organizacije lastnih kolonij, so bili dolžni zbirati podatke o mladini, primerni za odhod v kolonijo, poskrbeti za poslopja nastanitve, opremo in osebje ter zbiranje sredstev za preskrbo in prevoz otrok. Finančna sredstva so črpali iz proračuna okrajnih ljudskih odborov, prispevkov staršev, prostovoljnih prispevkov množičnih organizacij in sindikatov, pa tudi iz prostovoljnih prispevkov različnih ustanov. Dobrodošel je bil tudi izkupiček različnih prireditev, prav tako prispevki, ki so jih namensko zbirale posamezne šole.<sup>16</sup>

Po hierarhiji so okrajnim odborom sledili mestni oziroma krajevni odbori za počitniške kolonije in letovanja. Kjer ni bilo referenta za mladinsko skrbstvo, je odbor za počitniške kolonije ustanovil referent za socialno skrbstvo. Ta odbor so sestavljali referent oziroma poročevalec za socialno skrbstvo, učitelj, ki ga je izbral učiteljski svet, zdravnik ali zaščitna sestra ter zastopniki ZMS, AFŽ, RK in mestnega odbora sindikatov. Naloge krajevnih oziroma mestnih odborov so bile podobne kot pri nadrejenih organih.<sup>17</sup>

---

13 O vseh oblikah letovanj in zimovanj za kasnejše obdobje *Vesele in zdrave počitnice. Skupaj za krepitev zdravja in enakih možnosti otrok in mladih. Jubilejni zbornik [ob 60-letnici letovanj Zveze prijateljev mladine na Goriškem]* (Nova Gorica: Medobčinsko društvo prijateljev mladine za Goriško, 2019), 20.

14 SI AS 231, t. e. 93 (1948), 5860/1–48, Navodila za vzgojno delo v počitniških domovih, 10. 6. 1948.

V vseh drugih republikah je bilo za to še naprej zadolženo ministrstvo za socialno skrbstvo. – SI AS 231, t. e. 175, 1950, 3728–4300, Sklepi poč. kol. 1950, Sklepi zvezne konference o vprašanih počitniških letovanj, Beograd, 7. 2. 1950.

15 SI ZAL LJU 479, t. e. 74, a. e. S-4694/47, Počitniške kolonije, Navodila za počitniške kolonije.

16 Ibid.

17 SI AS 231, t. e. 93 (1948), 5860/1–48, Navodila za vzgojno delo v počitniških domovih, 10. 6. 1948.

Okrajni odbori so morali vsako leto do 15. marca centralnemu odboru za počitniške kolonije in letovanje pri ministrstvu za socialno skrbstvo poslati seznam krajev ter poslopij, ki so jih predvideli kot kraj oddiha. Po odobritvi ministrstva so morali stopiti v stik z odborom za počitniške kolonije in množičnimi organizacijami v kraju, predvidenem za letovanja. Izdelati so morali razporede otrok po posameznih mesecih in poskrbeti za njihov prevoz. Nato je delo prevzel krajevni ali mestni odbor, ki je poskrbel za dokončno ureditev prostorov za letovanje, razporedil finančna sredstva in zbral osebe za letovanje. Delo počitniških kolonij in letovanj so nadzirali okrajni odbori.<sup>18</sup>

---

## Tipi letovanj

---

### Zdravstvene kolonije

---

Zdravstvene kolonije so bile namenjene oboleli in zdravstveno ogroženi mladini, stari med sedem in petnajst let. Upoštevač pobude ravnateljev šol, ki so morale temeljiti na socialnem statusu in zdravniškem izkazu, je ministrstvo za ljudsko zdravje s pomočjo šolske poliklinike v Ljubljani za potrebe prestolnice, ljubljanskega in novo-meškega okrožja ter s pomočjo šolske poliklinike v Mariboru za potrebe mariborskega in celjskega okrožja sestavilo končni spisec otrok, predvidenih za kolonijo.

V zdravstvene počitniške kolonije so sprejemali otroke z vnetjem pljučnih bezgavk, vnetjem rebrene mreže, revmatičnimi obolenji in očesno skrofulozo, otroke z začetki kostne ali sklepne tuberkuloze, živčno labilne otroke, rekonvalescente po pljučnih boleznih, škrlatinki, davici ter zelo oslabele, podhranjene in slabokrvne otroke. Prostor se je našel tudi za tiste, ki so trpeli za kroničnim vnetjem sinusov ali ušes. Za zdravstvene počitniške kolonije so kot neprimerne šteli otroke z napredujočo pljučno ali kostno tuberkulozo, srčno napako, epileptičnimi napadi, otroke s posebnimi potrebami in otroke, ki so ponoči močili posteljo.<sup>19</sup>

Zdravljenje se je izvajalo strogo po zdravnikovih odredbah s pomočjo zdravstvenih pripomočkov, diet, sprehodov in telesnih vaj, z ležalnimi kurami in raznimi kopelmi – zračnimi, vodnimi in sončnimi. Rehabilitacija naj bi potekala v ugodnem podnebnju in na dobrem zraku. Kraji, ki so se priglasili za letovišče, naj bi poleg sončne lege in pitne vode razpolagali z elektriko, kanalizacijo in urejenim smetiščem. Razpolagati so morali tudi s čim več elementi, ki bi mladim pomagali pri izobraževanju: »bogato floro in favno, zanimiv[imi] zemljepisn[imi] oblik[ami], lep[imi] razgledišč[i], podzemn[imi] jam[ami], rek[ami] ponikalnic[ami], rudnik[i]; razvito naj bi imeli gospodarstvo – tovarne, obrate, zadrage, tehnične naprave; razvite kulturne in prosvetne ustanove – muzej[e], kino, gledališče, zgodovinsk[e] spomenik[e], razvito politično življenje«. <sup>20</sup>

18 SI ZAL LJU 479, t. e. 74, a. e. S-4694/47, Počitniške kolonije, Navodila za počitniške kolonije.

19 SI ZAL LJU 479, t. e. 48, a. e. S-1771-46, Počitniške kolonije (sestavil minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik). SI AS 231, Ministrstvo za prosveto 1947–1950, t. e. 66, Navodila za počitniške kolonije, 1947.

20 SI AS 231, t. e. 158, 1950, 2601–3200, št. 2909/3–50, Navodila za vzgojno delo v počit. letovanjih, Za veselo in koristno življenje naših pionirjev v počitniških dneh.

O ustreznosti krajev in kapacitet so odločale komisije, ki so bile sestavljene iz vzgojiteljev, zdravnikov in gradbenikov.<sup>21</sup> Pri izbiri poslopij za počitniške kolonije je bilo treba paziti, da je poslopje suho, ima zadostno število prostorov za spalnice, dnevno sobo oziroma jedilnico, bolniško sobo, manjši prostor za izolacijo bolnikov, shrambo za živila in kuhinjo. Ob poslopiju naj bi bilo večje dvorišče, vrt ali park. Zelo pomembno je bilo, da je bila v stavbi oziroma vsaj v njeni bližini pitna voda in zadostna količina vode za osebno higieno, po možnosti tudi za kopanje.<sup>22</sup>

Ministrstvo je še leta 1947 opozarjalo, da je treba za vsako počitniško kolonijo pravočasno priskrbeti hišno opremo, od klopi, miz, svetilk in žarnic, kuhinjske opreme in jedilnega pribora do posteljne opreme, slamnjač, rjuh, odev. Poskrbeti je bilo treba za telovadno opremo, igre, material za vzgojno prosvetno delo, glasbene inštrumente itd.<sup>23</sup>

Zdravstvene počitniške kolonije so vodili upravniki, ki sta jih določili ljubljanska ali mariborska poliklinika. Na petnajst otrok je prišla ena zaščitna sestra ali gojenka šole za zaščitne sestre, pa tudi en voditelj politične vzgoje, po možnosti s pedagoško izobrazbo. V gospodinjstvo so bili za 60 do 70 otrok vključeni še kuharica, dve gospodinjski pomočnici in ekonom.<sup>24</sup>

Nabava opreme in pridobivanje kadrov pa nista potekala brez težav, kar kaže naslednji izsek iz zapisnika seje centralne komisije za počitniške kolonije, ki je ugotovila, da bo »pedagoškega osebja primanjkovalo, zlasti za drugo izmeno. Vzrok leži predvsem v nediscipliniranosti osebja, ki smo ga že porazdelili, pa nam isto stalno odpoveduje svoje dodelovanje z vsemogočimi izgovori. [...] Največ težav bo z nabavo postelj, ki so sicer v delu [1500 kosov] in jih izdeluje okrajno mizarsko podjetje v Domžalah, vendar potrebujemo za izgotovitev še 70.000 vijakov [...] Ostala oprema, kakor slamarice, rjuhe, blazine, brisače in krpe[, je] v delu v šivalnici na Selu in pri Kroju.«<sup>25</sup>

## Letovanja, taborjenja, ekskurzije

Sistemu zdravstvenih kolonij je bil zelo podoben sistem letovanja za zdrave otroke. Letovanja, ki so po navadi trajala en mesec, so bila organizirana s pomočjo odborov za počitniške kolonije. Vodili so jih krajevni in okrajni ljudski odbori, pomagali pa so jim mladinski, zdravstveni in prosvetni referenti ter vse množične organizacije. Spisek otrok, ki naj bi bili upravičeni do letovanja, so pripravili upravitelji šol, dokončni seznam pa so izdelali odbori za počitniške kolonije okrajev oziroma mest.<sup>26</sup>

21 Ibid.

22 Ibid.

23 SI AS 231, t. e. 66, Navodila za počitniške kolonije, 1947.

24 SI ZAL LJU 479, t. e. 48, a. e. S-1771-46, Počitniške kolonije (sestavil minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik).

25 SI AS 231, t. e. 115, 1948, 9601-10.300, Počitniške kolonije, razna poročila, 1948, Zapisnik 7. redne seje centralne komisije za počitniške kolonije, 22. 6. 1948.

26 SI ZAL LJU 479, t. e. 48, a. e. S-1771-46, Počitniške kolonije (sestavil minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik).

Za zdravo in krepko mladino so bila organizirana taborjenja, primerna za dijake in vajence, stare nad trinajst let. Taborjenje je moralo biti združeno z delom – organizirano je bilo tam, kjer je bilo zaznati pomanjkanje kmečkih in drugih delavcev. Mladina je bila nastanjena po objektih in šotorih. Sredstva za taborjenje so se zbirala iz prispevkov udeležencev oziroma njihovih staršev, mladinskih organizacij, odborov za kolonije idr.<sup>27</sup> Namen takega sistema je bil, da se mladina krepí in vzgaja ter s prostovoljnim delom pomaga in sodeluje pri obnovi države.

Študijske ekskurzije, poimenovane tudi popotovanja, so bile namenjene starejšim pionirjem, starim nad dvanajst let. Služile so za strokovno izpopolnjevanje udeležencev: »Smoter bo zajel neko določeno znanstveno ali kulturno, družbeno, politično, gospodarsko itd. področje ali pa bo popotovanje zemljepisno, zgodovinsko, izkopainsko, prirodoslovno itd.«<sup>28</sup> Organizirala in vodila so jih posamezna vodstva šol s sodelovanju z oblastmi in množičnimi organizacijami.<sup>29</sup>

---

## Letovanja v praksi

---

### I.

---

Prvi skupini otrok, ki se je na oddih podala že 2. junija 1945, so za kraj letovanja določili Ponikve. V *Naši ženi* preberemo, da so tej skupini sledile nove skupine in še druge počitniške destinacije: »Vse poletje so odhajale nove in nove skupine. V Planico, v Preddvor, v Kranjsko goro, na Bled, v Bohinj, v Portorož.« Leta 1945 je bilo v počitniških kolonijah 3300 otrok. Vsako leto je na različne lokacije odhajalo vse več skupin,<sup>30</sup> pri tem pa so se začetniške napake iz let 1945 in 1946 ponavljale tudi v letu 1947. Objekti so bili večinoma neurejeni in zanemarjeni, razmere za bivanje so bile primerne v relativno nizkem številu zgradb. 60 letovišč sploh ni odgovarjalo standardom, 140 letovišč je imelo vodo od stavbe oddaljeno en kilometer, v 14 zgradbah pa več kot en kilometer. Številne zgradbe so bile brez ustreznih prostorov, otroci so jedli kar na dvorišču na tleh, če je deževalo, pa v sobah na posteljah. Letovišča na morju so bila zelo oddaljena od obale. V več primerih so otroci spali na slamnjačah ali samo na slami. Tudi kuhinjski inventar je bil večinoma zelo pomanjkljiv: »Još ove godine deca su jela iz starih konzervi i služila se pri jelu samo kašikama.«<sup>31</sup> Letovišča so bila brez telovadnih rekvizitov, brez priporočenega pionirskega tiska in družabnih iger. Veliko pripomb so bili deležni tudi upravni delavci in drugi člani osebja, ki naj bi bili neprofesionalni. Prav tako je bila moteča neustrezna razporeditev osebja; nekje ga je bilo

27 M. S., »Počitniške kolonije,« *Naša žena V*, 1946, št. 6, 143. Gl. tudi SI ZAL LJU 479, t. e. 48, a. e. S-1771-46, Počitniške kolonije (sestavil minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik).

28 SI AS 231, t. e. 158, 1950, 2601-3200, št. 2909/3-50, Navodila za vzgojno delo v počit. letovanjih.

29 SI AS 231, t. e. 66, Navodila za počitniške kolonije, 1947.

30 M. S., »Počitniške kolonije,« *Naša žena V*, 1946, št. 6, 143.

31 SI AS 231, t. e. 91 (1948), Poročilo o konferenci za poč. kolonije. Ljubljana, 19. 2. 1948.

premalo, nekje preveč. Kjer ga je bilo premalo, so morali otroci opravljati dela, ki so bila predvidena za odrasle: nositi so morali vodo in prinašati živila, pomivati posodo itd.

Odgovorni so že kmalu nanizali več razlogov za napake, pri čemer so poudarjali preslabo koordinacijo med organi, vpetimi v mrežo letoviškega sistema, ter pomanjkanje nadzora s strani okrajnih in mestnih odborov. Prepričani so bili, da se vsako leto k organizaciji letovišč pristopi prepozno in da sta izbor in rezervacija objektov popolnoma nesistematična. Veliko je bilo govora o premajhnih kapacitetah zgradb, pa tudi o pomanjkljivi seznanjenosti upravnikov z nalogami in cilji kolonij. Kar nekaj pritožb je letelo na pionirsko organizacijo, katere delo naj bi bilo v več primerih brez vsebine, in na slab odziv množičnih organizacij pri dajanju podpore letoviščem.<sup>32</sup> Veliko slabe volje je bilo tudi med lastniki oziroma upravitelji stavb, kjer so med poletji gostovale kolonije:

Kolonija, ki je bila nastanjena v tukajšnji gimnaziji [ ... ] je pustila stavbo in inventar v neredu in smatram za dolžnost, da obvestim ministrstvo o nerednostih in pomanjkljivostih, ki jih bo treba odstraniti z boljšo organizacijo in večjo odgovornostjo.

1. Sobe, ki so jih uporabljali za spalnice in jedilnice[,] so bile prebeljene pred vse-litvijo, a so sedaj še bolj umazane, ko ob koncu šolskega leta. [ ... ]
2. Kuhinjo, shrambo in šolsko jedilnico so zapustili v tako nemarnem stanju, da se človeku gabi, ko vstopi. [ ... ]
3. Inventar, ki ga je kolonija uporabljala, ni bil vrnjen v prevzetem številu. [mdr. so manjkali lonci, škafi] Verjetno je, da so posodo vzeli s seboj, ker so odposlali vsa živila v Zagreb in pri tem mast napolnili v ponve in lonce, ki manjkajo.<sup>33</sup>

Konec leta 1947 se je ministrstvo za prosveto odločilo, da bo v letu 1948 poskusilo izpeljati striktno centralizacijo s pomočjo centralnega odbora za počitniške kolonije, letovanja in delovna taborjenja oziroma centralne (republiške) komisije za počitniške kolonije. Centralna komisija, ki je imela pristojnost, da sklepa o organizaciji, vodstvu, vzgojnem delu in administrativno-ekonomskem poslovanju v počitniških kolonijah, se je obrnila na okrajne komisije za počitniške kolonije s prošnjo, naj do 1. marca 1948 oddelku za vzgojne domove sporočijo, koliko kapacitet, opreme itd. ima posamezni kraj.<sup>34</sup> Rezultat je bil razveseljiv, saj je svoje kapacitete ponudilo 99 krajev, 50 in več kapacitet je ponudilo kar 69 od njih, od teh pa jih je 18 ponudilo sto in več mest, največ Kranj – 200.<sup>35</sup> Iz mnogih krajev so odgovorili, da ustreznih kapacitet nimajo, mestni ljudski odbor za glavno mesto Ljubljana pa je ministrstvu za prosveto, oddelku za vzgojne ustanove, sporočil naslednje: »Na Vašo okrožnico [ ... ] z dne 3. decembra 1947 Vam poročamo: Mesto Ljubljana ni primeren kraj za počitniške kolonije, zato

32 Ibid.

33 SI AS 231, t. e. 25, Počitniška kolonija 1949, št. 417, Počitniška kolonija – poročilo, 15. 9. 1949.

34 SI AS 231, t. e. 104, 1948, 270–500, št. 4665/140.

35 Ibid., Seznam krajev za počitniške kolonije.

tudi ne predlagamo zgradb, ki bi prišle za to v poštev.«<sup>36</sup> Da turistični kraji niso bili naklonjeni kolonijam, razberemo tudi iz dopisa iz Rogaške Slatine:

Praksa je pokazala, da Rogaška Slatina ni primerna za počitniške kolonije iz naslednjih vzrokov: Rogaška Slatina je zdravilišče, ki je ravno v počitnicah do zadnjega kotička zasedena po bolnikih iz vrst delovnega ljudstva, ki mu je potreben mir in počitek. Otroci počitniških kolonij se vsled gornjega dejstva v Rog. Slatini ne morejo tako sprostiti in razživeti, kakor bi se sicer lahko.<sup>37</sup>

Na konferenci zastopnikov posameznih ljudskih republik Federativne ljudske republike Jugoslavije glede organizacije počitniških domov so bili prepričani, da morajo v letu 1948 več pozornosti posvetiti izboru osebja: »Posebno moramo upoštevati njihovo politično in strokovno kvalifikacijo. Za vse osebje moramo prirediti v mesecu aprilu in maju posebne krajše usmerjevalne tečaje. [...] Kot vodiče moramo izbrati gojence učiteljskih in višjih razredov gimnazij, ki so že uspešno delovali v počitniških domovih ali pa v pionirski organizaciji.«<sup>38</sup>

Vse republike so imele že v začetku leta 1948 rezervirana potrebna sredstva za počitniško življenje. Ker pa so ta nakazovala na skromnejšo situacijo v primerjavi z letom prej, se je sprožila debata, kako z manjšimi denarnimi sredstvi v letu 1948 omogočiti počitniško življenje večjemu številu otrok.<sup>39</sup> V Sloveniji so za julij in avgust 1948 načrtovali 80 počitniških kolonij za 15.000 otrok. Poleg slabšega finančnega izhodišča se je pojavilo tudi več težav organizacijske narave. Na tečaje za vzgojitelje, upravnike in administrativno-ekonomsko osebje, ki jih je organiziralo ministrstvo za prosveto, se ni prijavilo dovolj osebja. Komisija prav tako ni mogla izpeljati pregleda vseh objektov, ker ni imela na voljo dovolj prevoznih sredstev. Veliko pregledanih stavb ni odgovarjalo zahtevam, številnim so manjkali ustrezni, pojavljale so se težave v zvezi s pitno vodo, predvsem pa z opremo.<sup>40</sup>

Kljub pričakovanim in verjetno tudi nepričakovanim težavam poročila o delu za leto 1948 pokažejo, da je bil cilj v mejah načrtovanega, v 109 kolonijah je bilo počitnic deležnih 14.856 otrok.<sup>41</sup> Še nekoliko boljši je bil položaj v letu 1949, ko je bilo realiziranih 105 letovanj s kapaciteto 17.200 otrok.<sup>42</sup>

36 SI AS 231, t. e. 25, Počitniška kolonija 1947, št. 6468/47, Podatki za organizacijo počitniških kolonij v l. 1948, 24. 12. 1947.

37 SI AS 231, t. e. 104, 1948, 270–500, št. 388/23–48.

38 SI AS 231, t. e. 115, 1948, 9601–10.300, Počitniške kolonije, razna poročila, 1948, Poročilo s konference zastopnikov posameznih ljudskih republik FLRJ glede organizacije počitniških domov in taborjenj v letu 1948, Beograd, 2. 2. 1948. SI AS 228, t. e. 3, 3/IV/34, Seje upravnikov mladinskih okrevališč, Poročilo Mladinskega okrevališča Martuljek. Tanja Arčon, »Zgodovinski razvoj organiziranega letovanja otrok: letovanje primorskih otrok od začetka 20. stoletja dalje« (diplomsko delo, Ljubljana: PEF, 2012), 30.

39 SI AS 231, t. e. 115, 1948, 9601–10.300, Počitniške kolonije, razna poročila, 1948, Poročilo s konference zastopnikov posameznih ljudskih republik FLRJ glede organizacije počitniških domov in taborjenj v letu 1948, Beograd, 2. 2. 1948.

40 SI AS 231, t. e. 115, 1948, 9601–10.300, Počitniške kolonije, razna poročila, 1948, Zapisnik 3. redne seje za počitniške kolonije, 26. 2. 1948.

41 SI AS 228, t. e. 1/II/3, Poročilo o delu v letu 1948, Poročilo Ministrstva za socialno skrbstvo LRS o delu v letu 1948, minister za socialno skrbstvo dr. Anton Kržišnik, 25. 1. 1949.

42 Za primerjavo: leta 1959 je na organizirane počitnice odšlo 35.000 otrok. – Majda Struc, »Mi gremo pa na morje,« v: *Juhuhu, počitnice so tu! Letovanje otrok in družin v preteklosti: zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov* (Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, Komisija za delo zgodovinskih krožkov, 2018), 43

## II.

Počitniški domovi so imeli soroden dnevni red, otrokom in mladini so nudili podobne vsebine, saj so vse dejavnosti izhajale iz *Navodil za vzgojno delo v počitniških domovih*. Predšolski otroci, ki so morali spati najmanj deset ur, so vstajali ob sedmih zjutraj, pionirski podmladek od sedmega do deseta leta starosti, ki je moral spati devet ur, je vstajal ob pol sedmih, pionirji od desetega do štirinajstega leta starosti, ki so spali osem ur, so vstajali ob šestih. V navodilih je bilo svetovano: »Vstajanje naj bo hitro – s trobento, fanfarami, gongom ali podobnimi sredstvi.« Prvo jutranje opravilo je bilo deset minut gimnastike, nato so se umili in oblekli, sledila je ureditev postelj oziroma sobe. Precej slovesna sta bila dviganje zastave in jutranji zbor. Po zajtrku je bila na vrsti dvourna »redna delovna zaposlitev« v počitniškem domu in na igrišču, kar je pomenilo kulturno udejstvovanje (petje, igranje na instrumente, branje, ples itd.) in družabne igre (namizni tenis, domine, človek ne jezi se, kvizi, šah). Precejšen poudarek je bil na predvojaški vzgoji (razgibalnih vajah, opazovanju in spoznavanju okolice – narave in ljudi, orientiranju v naravi, športnih tekmovanjih, vajah v prvi pomoči itd). Malici je sledila »interesna zaposlitev«, ki je trajala dve uri, sestavljena pa je bila iz obiskov bližnjih kmetov, delavcev, šol, tovarn, raznih znamenitosti idr. Po kosilu so si otroci privoščili enourni počitek, popoldanska delovna zaposlitev, ki je bila sestavljena iz istih dejavnosti kot dopoldanska, pa je trajala največ uro in pol. Večerja je bila ob 19. uri, potem so bili na vrsti sestanki, taborni ogenj in prireditve, ki »naj imajo svečan značaj; posvečene naj bodo določenemu spominu heroja, političnega voditelja«. <sup>43</sup> Večkrat na teden so potekale tudi pionirske konference, na katerih »se odstranjujejo razne nepravilnosti ter podučuje otroke k pravilnemu vedenju«. <sup>44</sup>

Arhivsko gradivo kaže, kako so v kolonijah otrokom in mladini želeli približati literaturo, glasbo, folkloro idr. Predvidenih je bilo veliko pogovornih in bralnih ur, med katerimi naj bi obravnavali predvsem naslednje aktualne teme:

1. borec iz narodnoosvobodilne borbe govori o roški ofenzivi / goriški ofenzivi – po kraju / v kateri je sam sodeloval / od 10 min. do ½ ure glede na starostno stopnjo.
2. beremo odlomek iz knjige *Stalinski rod / Borci, Tovariši* / od 10 min. – 20 min.
3. recitiramo borbeno pesem – *Kajuh, Bor, Brest*. <sup>45</sup>

Za letovanja je bilo predvsem značilno petje partizanskih in narodnih pesmi. Navodila so bila naslednja: »Organiziramo tako, da bodo vsi pionirji znali peti najznačilnejše množične pesmi slovenskega in ostalih jugoslovanskih narodov kot tudi ostalih slovanskih in drugih demokratičnih držav.« <sup>46</sup>

43 SI AS 231, t. e. 93 (1948), 5860/1–48, Navodila za vzgojno delo v počitniških domovih, 10. 6. 1948. Gl. tudi SI AS 231, t. e. 78, Pravilnik o mladinskih okrevališčih.

44 SI AS 228, t. e. 3, 3/IV/34, Seje upravnikov mladinskih okrevališč, Poročilo Mladinskega okrevališča Martuljek.

45 SI AS 231, t. e. 93 (1948), 5860/1–48, Navodila za vzgojno delo v počitniških domovih, 10. 6. 1948.

46 Ibid.

### III.

Letovanje je večini otrok omogočilo nove izkušnje. Spoznali so folkloro in literaturo, številne pesmi in osnove retorike, naučili so se družabnih iger, novih športnih disciplin, nekateri so celo splavali, spet drugi pa so se morda prvič v življenju do sitega najedli.

Glede hrane je bilo sicer nekaj pritožb, slaba volja je letela predvsem na njeno enoličnost, pa tudi na kuharice, češ da niso usposobljene za svoje delo, da imajo slab izbor živil in receptov. Zaradi slabe hrane so bile registrirane celo gladovne stavke.<sup>47</sup> Po drugi strani pa arhivsko gradivo pokaže na njeno okusnost in obilnost. Hrana se je nabavljala na podlagi živilskih nakaznic, ki jih je moral predložiti vsak udeleženec kolonije, tako otrok kakor nameščenc.<sup>48</sup> Izdana so bila navodila, kako se hrana pravilno kuha, praži, duši itd.<sup>49</sup> Vzorce jedilnih listov je vsako leto sestavila šolska poliklinika, veljali so za vse počitniške kolonije; ni bila pomembna le pestrost, temveč tudi kalorična vrednost.<sup>50</sup> Iz *Navodil za zagotovljeno preskrbo otroških in mladinskih letovišč v letu 1948* je razvidno, da naj bi imele vse ustanove, vključene v mrežo kolonij, pravico, da se posameznemu otroku do 14 let dodeli na mesec 3 kg belega kruha in 9 kg črnega kruha, 0,650 kg pšeničnega zdroba, 1,200 sladkorja in 1,5 masti ter 0,15 kg olja, 3 kg mesa in 0,300 kakava. Na posameznega mladince med 14. in 18. letom pa je na mesec prišlo 15 kg kruha, 0,650 pšeničnega zdroba, 1,400 kg masti, 0,700 olja, 1,500 sladkorja, 7,500 kg mesa in 0,300 kakava.<sup>51</sup>

V prid trditvi, da hrana ni bila le dovolj močna, temveč tudi dobra, navajam zapis, ki ga je 27. julija 1948 v dnevnik zavedla odgovorna oseba v počitniški koloniji Metlika: »Otroci so bili s hrano zadovoljni, kajti vsi so obljubili, da pojdejo prihodnje leto zopet na kolonijo. Pri veliki večini otrok smo ugotovili zvišanje telesne teže od 1 kg do 4 kg.«<sup>52</sup>

Tudi če je bila hrana okusna in dovolj izdatna, je bila ponekod do neke mere enolična. V Poreču je bil 2. julija 1948 jedilnik naslednji: za zajtrk sta bila kruh in bela kava, za malico kruh z marmelado, za kosilo rižota in čaj, za popoldansko malico kruh z marmelado in za večerjo juha in kisli fižol. Vse skupaj je zneslo 1526 kalorij na osebo.<sup>53</sup> Nekako skromni se zdijo tudi jedilniki za naslednje dni. Za zajtrk sta bila v glavnem kava in kruh, za dopoldansko in popoldansko malico pa kruh z marmelado.

47 SI AS 231, t. e. 91 (1948), Poročilo o konferenci za poč. kolonije. Ljubljana, 19. 2. 1948.

48 SI AS 231, t. e. 104, 1948, 270500, št. 388/243–48.

49 SI AS 231, t. e. 175, 1950, 3728–4300, Navodila za prehrano 1950, Navodila za prehrano otrok v počitniških kolonijah.

50 SI AS 228, t. e. 3, Mladinsko okrevališče Gozd Martuljek, Zdravniško poročilo o pregledu Mladinskega okrevališča v Gozd Martuljku, 27. 5. 1948.

51 SI AS 231, t. e. 104, 1948, 270–500, št. 3548, Beograd, 11. 5. 1948, Navodila za zagotovljeno preskrbo otroških in mladinskih letovišč v letu 1948.

52 SI AS 231, t. e. 25, Počitniška kolonija 1948, Počitniška kolonija Metlika, 27. 7. 1948. Gl. tudi SI AS 231, t. e. 28, Počitniška kolonija Postojna, 1948, II. izmena od 31. 7. – 26. 8. 1948.

53 SI AS 231, t. e. 115, 1948, 9601–10.300, Zdrav. Počit. Kol. Poreč, Kalorična vrednost jedilnega lista Zdrav. Počit. Kol. Poreč.

Malo manj enolična so bila kosila (npr. makaroni in solata, kruhovi cmoki, solata in kompot, pražen riž in paradižnikova solata, praženi makaroni in hruškov kompot) in večerje (žganci s kavo, buhteljni s čajem, mlečni zdrob s čokolado).<sup>54</sup>

V počitniški koloniji v Portorožu je bil jedilnik pestrejši, 3. avgusta 1949 so za zajtrk imeli kruh in kakav, za malico kruh in hruško, za kosilo juho z rižem, zrezke in krompir v kosih, paradižnikovo solato, za popoldansko malico kruh z marmelado in za večerjo telečjo pečenko, krompir v solati in črno kavo. To naj bi znašalo 2920 kalorij na osebo. Nič slabša niso bila kosila (juha z ješprenjem, telečja pečenka, pražen krompir, paradižnikova omaka; juha z zdrobovimi cmoki, polpeti iz govejega mesa, radič s krompirjem; zelenjavna juha, pražen krompir, srbska solata in kruh) in večerje (makaroni z mesom in sirom, mešan kompot; krompir s surovim maslom, paradižnikova solata in črna kava ter kruh; polnjene paprike in pire krompir) v naslednjih dneh.<sup>55</sup>

---

## Zaključek

---

Mladinsko skrbstvo, ki v Avstriji ni bilo vključeno v javni sektor – z oskrbo otrok in mladostnikov so se ukvarjale humanitarne in karitativne organizacije, ki so bile deležne podpore države, dežele, občin in zasebnikov –, je po prvi svetovni vojni postalo del javnega socialnega skrbstva.<sup>56</sup> Leta 1923 je bil namreč v sklopu socialnopolitičnega urada ustanovljen mladinski oddelek, namenjen kurativnemu in preventivnemu delovanju. Med drugim je bil zadolžen za organiziranje in izvrševanje nalog s področja socialne in higienske zaščite otrok ter mladine, s poudarkom na postavkah iz Zakona o zaščiti dece in mladine iz leta 1922.<sup>57</sup> Pomemben del mladinskega skrbstva je bila organizacija in izpeljava počitniških kolonij za bolehne otroke iz socialno slabše stoječih družin v obmorskem in srednjevišinskem podnebjju. Število počitniških kapacitet se je večalo iz leta v leto, iz leta v leto je naraščalo tudi število učenk in učencev, poslanih v počitniške kolonije.<sup>58</sup> Higienik Ivo Pirc je po večletni praksi ugotovil, da so kolonije za otroke pozitivne in blagodejne, da so otroci pridobili težo, da so zrasli in da so s to izkušnjo dobili dobra izhodišča za svoj nadaljnji psihofizični razvoj.<sup>59</sup>

---

54 Ibid.

55 SIAS 231, t. e. 141, 1949, Počitniška kolonija gluhonemih in slepih Portorož 1949, zvezek Jedilniki.

56 Brecelj, »Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva,« 456. Stankov, »Jugoslovenska unia za zaščito dece.« Šimec, »Socialno-medicinska zaščita šolske mladine.« Gl. tudi Šorn, »Izgradnja sistema socialnega skrbstva v Ljubljani.« *Socialno zdravstvo avtonomnega mesta Ljubljane v letu 1930* (Ljubljana: Mestno načelstvo, 1931), 29. Gl. tudi Anton Kržišnik, *Socialna politika. Zgodovina socialne politike in socialnih služb v predsocialističnih družbenih formacijah* (Ljubljana: Šola za socialne delavce v Ljubljani, 1967).

57 Gl. Brecelj, »Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva,« 456–57. O zaščiti otrok Dunja Dobaja, *Za blagor mater in otrok. Zaščita mater in otrok v letih 1919–1941* (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018).

58 Pirc, »Razvoj in delo higienske organizacije v Sloveniji,« 516. »Občini zbor društva za otroško varstvo in mladinsko skrb razkriva povojne aktivnosti, povezane z mladinskim skrbstvom in počitniškimi kolonijami,« *Slovenec*, 13. 5. 1919, 3–4. Gl. npr. tudi »K ustanovnem zborovanju Društva za čuvanje narodnega zdravja v Sloveniji,« *Slovenski narod*, 27. 1. 1920, 3–4.

59 Ivo Pirc, ur., *Zdravje v Sloveniji. II. knjiga. Zdravstvene prilike in delo higijskih ustanov v Sloveniji 1922–1936. Spomenica ob petnajstletnici Higijenskega zavoda v Ljubljani* (Ljubljana: Higijenski

Z organiziranim mladinskim skrbstvom je Slovenija nadaljevala tudi po končani drugi svetovni vojni in v želji po izboljšanju kakovosti življenja gradila infrastrukturo, v katero so bile uvrščene tudi kolonije, ki so bile ustanovljene iz zdravstvenih, socialnih in vzgojnih namenov. Njihov cilj je bil telesno in duševno okrepiti oziroma utrditi otroke, hkrati pa njihovo odraščanje usmerjati v duhu novih vrednot.<sup>60</sup> Temu namenu naj bi od leta 1945 nesebično služili vsi napori vodstva in drugega kadra obmorskih in višinskih kolonij od Crikvenice do Gozda - Martuljka.<sup>61</sup> Pri tem pa arhivsko gradivo pokaže, da ni bilo vedno tako. Zofka Vehar, vodstveni kader pri organizaciji in vodenju počitniških kolonij, je v svojem poročilu zapisala: »Lahko bi imeli še večje uspehe, če bi se pedagogi malo bolj zanimali za otroke. Tov. Ivanka pride z nami v stik samo opoldne in zvečer pri sestavi dnevnega reda. Skupno s pionirji je šla na sprehod samo enkrat. Tov. Stane ima zelo strog nastop. Otroci se ga zelo bojijo, ker jih tepe in jih kaznuje z delom.«<sup>62</sup> Težave niso bile povezane samo s pedagoškim kadrom, temveč tudi z visokim številom otrok, ki bi bili potrebni kolonij. V neposredni zvezi s tem je bil tudi problem neprimernosti objektov, mnogim je namreč bilo že takoj povsem jasno, da so pri nameščanju otrok šole in graščine zgolj izhod v sili. Zgradbe, predvidene za kolonije, so zahtevale mnogo več popravil in čiščenja, kakor se je sprva predvidevalo.<sup>63</sup> Vsako leto se je v potrebi po konkretnjših načrtih za prihodnost kolonij jasno izrisovala nuja za začetek gradenj namenskih počitniških nastanitev<sup>64</sup> in nakup novega, ustreznega inventarja.<sup>65</sup>

Kljub navedenim težavam pri izvajanju kolonij v praksi, ki jih je še dodatno bremenila nezadostna koordinacija med institucijami, so te pomembno prispevale k izboljšanju telesnega razvoja in splošnega počutja otrok ter predstavljale pomemben element povojne socialne in zdravstvene politike na Slovenskem.

zavod, 1938), 342–62. Zvonka Zupanič Slavec in Ksenija Slavec, »Šolska medicina na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno (1918–1941). Ob 100-letnici šolske medicine na Slovenskem (1909–2009)«. *Zdravniški vestnik* 78, št. 12 (2009): 762. Gl. tudi Zvonka Zupanič Slavec in Ksenija Slavec, »Šolska medicina na Slovenskem med svetovnima vojnama (1918–1941)«, *ISIS: glasilo Zdravniške zbornice Slovenije* 23, št. 7 (julij 2014): 42–45.

60 SI AS 231, t. e. 78, Pravilnik o mladinskih okrevališčih. SI AS 231, t. e. 175, 1950, 3728–4300, Sklepi koordinacijskega sestanka za organizacijo počitniških letovanj v letu 1950. O doseganju (zdravstvenih) ciljev letovanj gl. Slava Lunaček, *Zdrava letovanja* (Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, 1959), 4.

61 SI AS 228, t. e. 1/II/11, Poročila in zapisniki Odseka za socialno skrbstvo Okrožnega odbora OF za Ljubljansko okrožje, Navodila voditeljem mestnih počitniških kolonij. Dragica Juteršnik, *Zgode in nezgode na počitnicah z mladimi. V spomin na prijetne dni in skrbi z letovanj in taborjenj mladih Pomurcev v letih 1952/85* (Murska Sobota: samozal., 2010), 6.

62 SI AS 231, t. e. 104, 1948, 270–500, št. VIII 6556/318, Ljubljana, 19. 7. 1948.

63 SI AS 231, t. e. 25, Počitniška kolonija 1948, št. 8970–48, Naknadni kredit za počitniške kolonije, 21. 6. 1948.

64 SI AS 231, t. e. 158, 1950, 2601–3200, št. 2909/3-50, Navodila za vzgojno delo v počit. letovanjih, Za veselo in koristno življenje naših pionirjev v počitniških dneh.

65 SI AS 231, t. e. 25, Počitniška kolonija 1948, št. 8970–48, Naknadni kredit za počitniške kolonije, 21. 6. 1948. O letovanjih v letu 1950 in načrtih za leto 1951 gl. SI AS 231, t. e. 175, 1950, 3728–4300, Zapisniki konferenc o počit. let. 1950, Zapisnik o konferenci Republiške komisije za počitniška letovanja, Ljubljana, 14. 11. 1950.

---

## Zahvala

---

Raziskava je bila opravljena v okviru raziskovalnega programa IO-0013 *Raziskovalna infrastruktura Slovenskega zgodovinopisja*, ki ga financira Javna agencija za znanstveno-raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

---

## Viri in literatura

---

### Arhivski viri

---

- SI AS – Arhiv Republike Slovenije:
  - SI AS 228, Ministrstvo za socialno skrbstvo Ljudske republike Slovenije 1946–1951.
  - SI AS 231, Ministrstvo za prosveto Ljudske republike Slovenije 1947–1950.
- SI ZAL LJU – Zgodovinski arhiv Ljubljana:
  - SI ZAL LJU 479, MLO Ljubljana, Socialno skrbstvo in zdravstvo.

### Časopisni viri

---

- *Naša žena*, 1946.
- *Slovenec*, 1919.
- *Slovenski narod*, 1920.

### Literatura

---

- Arčon, Tanja. »Zgodovinski razvoj organiziranega letovanja otrok: letovanje primorskih otrok od začetka 20. stoletja dalje.« Diplomsko delo. Ljubljana: PEF, 2012.
- Brecelj, Anton. »Zgodbe našega zdravstva in javnega skrbstva.« V: *Slovenci v desetletju 1918–1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*. Uredil Josip Mal, 437–83. Ljubljana: Leonova družba, 1928.
- Dobaja, Dunja. *Za blagor mater in otrok. Zaščita mater in otrok v letih 1919–1941*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018.
- Jeraj, Mateja. »Otroci socializma: (Skrb za otroke v Sloveniji po drugi svetovni vojni).« V: *Zgodovina otroštva = History of childhood*, 624–38. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012.
- Kržišnik, Anton. *Socialna politika. Zgodovina socialne politike in socialnih služb v predsocialističnih družbenih formacijah*. Ljubljana: Šola za socialne delavce v Ljubljani, 1967.
- Lunaček, Slava. *Zdrava letovanja*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, 1959.
- Pirc, Ivo. »Počitniške kolonije.« V: *Zdravje v Sloveniji. II. knjiga. Zdravstvene prilike in delo higijskih ustanov v Sloveniji 1922–1936. Spomenica ob petnajstletnici Higijenskega zavoda v Ljubljani*. Uredil Ivo Pirc, 342–62. Ljubljana: Higijenski zavod, 1938.
- Pirc, Ivo. »Razvoj in delo higijske organizacije v Sloveniji.« V: *Spominski zbornik Slovenije. Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, 506–17. Ljubljana: Jubilej, 1939.
- *Skupaj za krepitev zdravja in enakih možnosti otrok in mladih: jubilejni zbornik [ob 60-letnici letovanja Zveze prijateljev mladine na Goriškem]*. Nova Gorica: Medobčinsko društvo prijateljev mladine za Goriško, 2019.

- Slavec, Zvonka in Ksenija Slavec. »Šolska medicina na Slovenskem med svetovnjima vojnama (1918–1941).« *ISIS: glasilo Zdravniške zbornice Slovenije* 23, št. 7 (julij 2014): 42–45.
- Stankov, Ljiljana. »Jugoslovenska unia za zaščito dece (1933–1941).« V: *Zgodovina otroštva*. Uredili Aida Škoro Babič, Mateja Jeraj, Matevž Košir in Bojan Balkovec, 278–89. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012.
- Struc, Majda. »Mi gremo pa na morje.« V: *Juhuhu, počitnice so tu!: letovanje otrok in družin v preteklosti: zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov*, 41–47. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, Komisija za delo zgodovinskih krožkov, 2018.
- Šimec, Amalija. »Socijalno-medicinska zaščita šolske mladine.« V: *Zdravje v Sloveniji. II. knjiga. Zdravstvene prilike in delo higijenskih ustanov v Sloveniji 1922–1936. Spomenica ob petnajstletnici Higijenskega zavoda v Ljubljani*. Uredil Ivo Pirc, 47–50. Ljubljana: Higijenski zavod, 1938.
- Šorn, Mojca. »Izgradnja sistema socialnega skrbstva v Ljubljani po prvi svetovni vojni s poudarkom na delu socialnopolitičnega odseka in socialnopolitičnega urada.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 63, št. 3 (2023): 31–47.
- Šorn, Mojca. »Sistem socialnega skrbstva v Sloveniji s poudarkom na Ljubljani neposredno po drugi svetovni vojni.« *Kronika* 73, št. 2 (2015): 425–38.
- *Vesele in zdrave počitnice*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, 1976.
- Zupanič Slavec, Zvonka in Ksenija Slavec. »Šolska medicina na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno (1918–1941). Ob 100-letnici šolske medicine na Slovenskem (1909–2009).« *Zdravniški vestnik* 78, št. 12 (2009): 755–68.

#### Tiskani viri

- *Socialno zdravstvo avtonomnega mesta Ljubljane v letu 1930*. Ljubljana: Mestno načelstvo, 1931.
- *Službeni list kraljevske banske uprave*, 30. 10. 1930.
- *Ustava Ljudske republike Slovenije*. s.l. : s.n., s.d.

### Mojca Šorn

## CHILDREN'S AND YOUTH HOLIDAY CAMPS IN SLOVENIA IN THE EARLY YEARS FOLLOWING WORLD WAR II

### SUMMARY

The contribution explores the development, organisation, and operation of children's and youth holiday camps (known as "colonies"), mainly in the period shortly after World War II. After World War I, youth welfare, which had initially been left to charitable and humanitarian organisations, was integrated into the public welfare system. Health and social holiday camps or "colonies" for sick and socially disadvantaged children represented a crucial part of its activities. Already during the interwar period, the number of such camps and the number of children gradually increased, although the proportion of participants relative to the total school population remained relatively low.

After 1945, various kinds of summer holidays for children and youth were introduced: health colonies, holidays for healthy children, work camps, and study excursions, which were part of a broad social system of semi-closed protection for children and youth. The goal was not only to enhance children's physical and psychological health but also to educate them ideologically and politically in the spirit of the new socialist values. The "colonies" were organised in a hierarchical, centralised manner: alongside the competent ministry and other line ministries, important roles were also played by central, district, and local committees, as well as mass organisations.

Based on archival sources, the author also emphasises the many challenges of implementing these holiday camps in practice, including inadequate infrastructure, poorly equipped facilities, staffing issues, and a lack of coordination between institutions. Despite these shortcomings, the "colonies" notably contributed to improving children's physical development and overall well-being, and played a key role in post-war social and health policies in Slovenia.